

Прегледни рад
Образовање и васпитање, XVIII (19), стр. 101–117
37.091(=163.41)(497.115)"18/1907"
COBISS.SR-ID 114492681
DOI: 10.5937/ObrVas2319101S

Мирјана М. Симић²⁰

Универзитет у Приштини – Косовској Митровици
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу

РАД СРПСКИХ ШКОЛА У ПЕЋИ И ОКОЛИНИ ОД НАСТАНКА ДО 1907. ГОДИНЕ²¹

Резиме: Педагошки живот на Косову и Метохији одвијао се под специфичним и несређеним политичким, економским и културним условима. Међутим, полазећи од становишта да је школство на Косову и Метохији било условљено великом наслеђеном културно-просветном заосталошћу и националном мешовитошћу становништва, напори просветне политике усмерени су како на развој школске мреже, унапређење просвете, описмењавање, побољшање школске спреме, тако и на извлачење становништа из вековне културно-просветне заосталости. Полазећи од овог становишта, основни задатак и садржај рада посвећен је обради проблематике школства и просвете у Пећи и околини од настанка до 1907, који се углавном односио на ограничен број српских школа и образовање које је по свом садржају било једнострано усмерено. Акцент је стављен на подробнију анализу наставног рада, похађања наставе, броја ђака, наставног кадра, услова у којима се образовни процес изводио. Предмет истраживања је да отвори многа животна питања, како питања о развоју школства, тако и о развоју овог краја који је донекле запостављен. Један од предмета истраживања је и да отргне од подмуклог и кобног заборава развој школства као изворишта очувања и развоја националног и културног идентитета једног народа, чувара и промотера цивилизацијских достигнућа, универзалних и хуманистичких вредности.

Кључне речи: школски систем, васпитно-образовни систем, наставни кадар, ученици, похађање наставе.

ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања је оснивање и рад српских школа у Пећи и околини од настанка до 1907. Због наслеђене културно-просветне заосталости, напори просветне политике

²⁰ mirjana.simic@pr.ac.rs

²¹ Рад је настао у оквиру израде докторске дисертације под називом „Српско школство на Косову и Метохији у периоду од 1878. до 1912. године“, одбрањене на Филозофском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

били су усмерени на: развој школске мреже, побољшање школске спреме учитеља, осмишљавање наставних планова и програма, развијање свести учитеља као националних радника, постављање и смењивање чланова школских одбора, управитеља, вођење статистике јавне наставе. Школе у овим крајевима су, где је утицај других народа и вера деловао већ стотинама година, поред свог педагошког задатка имале улогу да чувају и подижу националну свест, али вешто и неприметно како неби осујетиле читаву замисао пропагандног рада. Притом, морале су да воде рачуна о педагошком нивоу и условима рада како српска деца не би одлазила у школе других православних народа. „У реализовању наставног процеса улога учитеља била је од посебне важности. Учители су била лица са завршеном Призренском богословијом, скраћеним курсом учитељске школе у Београду, а учитељице су морале да имају завршену вишу женску школу.”²²

Положај српских школа и српских учитеља у Пећи и околини био је тежак и несигуран, јер су стално били на удару турских власти и антисрпски расположених Арбанаса. Пре свега се мисли на то да Турска није дозвољавала описмењавање српског становништва, нити развој просвете и школства на Косову и Метохији. То се одликује честим прогонима, спутавањима, протеривањима, изгнанством српског народа.

Турска власт је уходила учитеље који су интензивно радили на реализацији српских националних интереса, а на српске школе је гледала као на места у којима се угрожава ауторитет турске државе и управе (Nedeljković, 2000: 86).

Услови за корените промене у школству стекли су се у првој половини 19. века. Оснивањем првих школа с новим програмом и методама рада у Призрену и Приштини, а касније у Пећи и неким другим већим местима почињу и први, редовнији контакти са Србијом. Више докумената говори да је из Приштине, Призрена, Пећи и околине у Србију послато више младића на школовање у учитељским школама и Богословији.

²² Архив Србије (АС), Министарство иностраних дела, Политичко просветно одељење (МИД, ППО), 1897, ред 772, Приштина, 24. јун 1897.

„Како се мрежа школа развијала, више се захтевала од Владе у Београду финансијска помоћ ради подизања нових школских зграда и станова за учитеље. Са развојем школства поставља се све оштрије и проблем учитељског кадра. Зато је све чешће упућивање учитеља из Србије у ове крајеве, којима Влада обезбеђује плату. Сви ови напори имали су за последицу разгранату мрежу основних школа: отворене су школе у Ораховачкој и Средачкој жупи, у селима око Пећи и у већим селима око Приштине, Гњилана и Косовске Митровице” (Ћановић 1969: 192–196).

У српској историографији је до сада у великој мери писано о темама које третирају политичку и војну историју, а у мањој мери о темама које су у вези са историјом школства и просвете. С друге стране, иако је српској држави веома важна проблематика Косова и Метохије, мало се пажње посвећивало истраживању архивске грађе. Сматрајући да је рад и развој школа на Косову и Метохији био од значаја за националну историју на том простору, само сагледавањем свих аспеката, међусобних односа у том периоду и на тој територији може се посматрати прошлост, указати на значај и активност српске владе у спровођењу образовно-васпитних вредности.

Због свега тога је веома важно научно и у духу критичке историографије сагледати ову недовољно истражену просветну, културну, али и политичку тему српске историје, проблеме васпитно-образовних установа, као и неке слабости овог краја који заптивају његов бржи развој.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

На основу примарних и секундарних историјских извора, грађе и литературе, користећи хронолошко-проблемски приступ теми, циљ рада је сагледати: просветне прилике и функционисање школског система у Пећи и околини у периоду од настанка до 1907. сагледати све покушаје и околности отварања школа; почетак и услове рада школе, бројно стање ученика, однос и преданост рада наставника. Очекује се да се на основу изворне грађе проучи целокупан рад и развој школа, да се анализира њихова улога у просветном животу Срба и њихова улога у непосредном раду на ширењу српске националне мисли.

МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

У раду ће бити примењена историјска метода. Историјска метода је највише условљена предметом истраживања. Акумулација доступног сазнања у вези са предметом истраживања, путем подробног ишчитавања литературе и упознавања са објављеним изворима, представља значајну фазу у анализи наведене теме.

У монографским делима и периодици наилазимо на различите податке о теми којом се бавимо, некада и на контрадикторне. Једини начин да се дође до поузданих података јесте детаљно истраживање архивске грађе. Главна изворна грађа за нашу тему похрањена је у Архиву Србије. Реч је о Фонду Министарства иностраних дела – Просветно-пропагандном одељењу, које нам даје јасну слику заступљености функционалних српских школа на косовско-метохијском простору.

Без обзира на важност поменутих установа, библиографија публикованих радова о српским школама на овој територији сиромашна је и оскудна. Пошто се целокупна просветна делатност спроводила у тајности, часописи тог времена нису смели јавно да пишу о школама. Објављено је врло мало радова, и то углавном безили са мало коришћења архивске грађе. Аутори тих радова су људи најупућенији у тадашње прилике – ректори, директори и наставници школа.

Не постоји монографија која на основу архивског материјала третира ово питање као целину. Фрагментарно су објављени текстови о појединим школама, који ће служити као костур за даље истраживање уз нужну дозу критичког сагледавања сведочанстава савременика, јер ниједан рад не садржи целовиту реконструкцију, нити свеобухватно објашњење догађаја и процеса о којима је реч.

У методолошком обликовању рада користимо још и стручне и научне радове наших историчара, у којима је предмет истраживања тематски и хронолошки близак нашем предмету истраживања.

СВЕТОВНА НАСТАВА У ПЕЋИ

Пећ спада у назначајнија и највећа метохијска насеља градског типа. Морфологија овог насеља лежи на компоненти две природне и привредне области, равнице на истоку и планинске области на западу. Саобраћајни положај Пећи је од посебног значаја за њен постанак. Ту је зборно место многобројних попречних путева који спајају различите привредно богате и географске области. „Баш због таквог положаја Пећ је у својој историји била поприште честих разарања, страдања и обнављања. Пећ је варош проглашена законом о местима 13. јуна 1919” (Војовић 1979: 126).

У 19. веку су се српско-албански односи на Косову и Метохији често заоштравали. Исељавање је повремено убрзавано и због насиља, те су поједини често прелазили у ислам. После Берлинског конгреса 1878. и сама турска власт пооштрава притисак над Србима. Погоршању односа између Срба и Албанаца доста је допринела и добро вођена страна пропаганда, нарочито аустроугарска. Због оваквог стања у Пећи и околној Метохији, данас је тешко утврдити када је почела са радом прва српска школа у Пећи у време турске владавине. „Тако, на пример, Иван Иванић спомиње 1840, а Светозар Томић наводи да је школа отворена у периоду 1820–1830. Поред свих забележака може се закључити да је српска школа у Пећи отворена на почетку 19. века. Интересовање за школу стално је расло, па су средином 19. века и ромска деца из Пећи почела да похађају школу. Први пећки учитељ био је свештеник Захарије Максимовић” (Ћилас 2000: 105–106). Ћилас наводи, да су поред Захарија као учитељи радили: свештеник Андрија Попадић, Тома Николајевић и свештеник Алекса Ђаковац. „Почетком друге половине 19. века основна школа у Пећи је поступно прерасла у световну школу. Преображај наставе у школи почео је одласком Саве Дечанца, а завршен је за време службовања Милана Паја Поповића. Тада је тај процес поступно обухватио и остале српске школе у градовима и селима на Косову и Метохији” (Ћилас 2000: 107).

На Косову и Метохији до почетка 19. века нису постојале световне школе. Почетак њиховог рада обележен је строгим тајном. Превасходни расадник писмености била је црква, она се старала о неопходном свештеничком кадру. Најзначајније школе функционисале су у оквиру манастира: Пећка патријаршија, Дечанска школа, школе у манастирима Грачаница и Девич. У овим школама су били запослени калуђери слабе писмености, који су спремали људе за клир, вероучитеље и цркву. Прелазак на световни систем рада и световне школе одвија се у другој половини 19. века, те се припрема вероучитеља спроводи у Ђаковичкој и Призренској богословији (1871–1915).

Помоћ Србије српским школама у косовском вилајету почела је да се пружа већ од половине 19. века. Интересантно је да су све молбе школа, учитеља, црквено-школских општина за додељивање помоћи достављане преко београдског митрополита Михаила, који се трудио да се сваком захтеву изађе у сусрет. Помоћ Србије српским школама у косовском вилајету састојала се од упућивања школованих учитеља, прихватању ученика из Старе Србије на редовно школовање у Београду, слање новчане помоћи школама и учитељима, слање уџбеника и школског прибора, обнављање старих и подизање нових школа.

„Српске школе и поједини учитељи у Пећи су још од шездесетих година 19. века почели да примају сталну годишњу новчану помоћ из Србије. Помоћ коју је српска школа у Пећи примала све до 1880. године, у почетку је износила двадесет цесарских круна, да би затим била повећана на четрдесет круна. Српска влада је предузела иницијативу и за оснивање нових основних школа у селима. Оснивање нових школа у српским селима је поред образовног и културног имало и свој политички значај” (Nedeljković 1996: 43-44).

Католици у Пећи и околини пећкој, развили су врло живу агитацију. По упутству пећког фрата, центар су створили у селу Злокућанима, где имају своју цркву и свог фрата. Пећки брат је једнако крстарио по околини и заступао га је нарочито из Призрена упућени брат. Католички архиепископ из Призрена долазио је у Пећ и том приликом посетио Злокућане

и још нека места у околини. Разлог његовог обилажења био је тај што се баш у том периоду одиграше познати злочини, који су у року од петнаест дана однели двадесет живота наших највиђенијих Срба у околини пећкој. У времену када су католици највећом жестином развили акцију против Срба у околини пећкој, рад Срба је био најслабији. Учитељ гориочки није имао ауторитета у овом крају. (према Simić 2021). За две године није успео прикупити ниједног ђака. За рад ван школе, буђење народне свести и јачање српскога духа у овом крају остало је незапажено. Анализом документа, закључује се да је ово село најјаче у околини пећкој, услед чега су Арнаути употребили сву силу да и ово заостало српско село упропасте и приморају на исељавање, онда без сумње треба посебну пажњу овде обратити и поставити учитеља зрелог и искусног, који мора знати арнаутски језик и својом умешношћу задобити прваке арнаутске да му у раду не сметају. Поп источки нема довољно знања и искуства помоћи ни себи, ни парохијанима. Од преке је потребе у селу Будисавцу, близу Злокућана створити јак просветни центар за сузбијање католичке пропаганде. Ово је лакше учинити јер у Будисавцу постоји Патријаршија, где станује по један калуђер. Овде и у још неким оближњим селима српски су домови већином чивчије манастирске. Услови су повољни, зато треба школу отворити и поставити вредног учитеља. У недостатку калуђера могли би једног из Патријаршије преместити, јер је у Будисавцу потребнији него у Пећи. Овим би начином могли пратити рад католичких органа у пећкој нахији. (према Simić 2021)

Међутим, католички фратри посредством Арбанаса развијају ужасну делатност на штету наших верских и националних интереса, те из тог разлога, а и зато што у Долцу треба имати сигурне извештаче, нужно је у њему отворити српску школу. „Године 1906. отворене су школе у Долцу, Будисавцима и Истоку. Убрзо по оснивању, школа у Будисавцима је престала са радом, а слична судбина задесила је и школу у Истоку” (Nedeljković 1998: 76–77).

МУШКА И ЖЕНСКА ОСНОВНА ШКОЛА У ПЕЋИ

На левој страни реке Бистрице налази се школа у средини вароши, на прастаром српском гробљу некадашње Ђенавије. Од почетка су школу учили заједно ученици и ученице, а ко је год хтео школовати дете, морао је месечно по три гроша плаћати учитељу и поред тога школски огрев. Зато су школу могла похађати само деца из богатијих породица, а за сиромашније она је била затворена. Оваква политика школе је била све до 1854. године, где је велико родољубље мотивисало Катарину Симић, да бесплатно оснује женску школу у кући свог сестрића, калајџије Ристе Аврамовића. „Рад школе у почетку су финансирали родитељи ученица, да би нешто касније био основан Школски фонд за рад свих школа у Пећи. За формирање Школског фонда, из кога су исплаћивани учитељи, нарочито су се залагали: Спасоје Глишић, Коста Поповић и Илија Јокић, који су утицали на занатлије и трговце да за потребе школа дају прилоге” (Vidosavljević, Krulj, 2019: 478). У школи су радиле учитељице: „основатељка монахиња Катарина Симићка, Јефимија и Петра Аврамовићеве и Јованка Јовановићева. Како еснафи нису могли да гледају да им се омладина гуши и дави у запуштеним и обрушеним собама, приложише новац те 1892/93. године подигоше и нову мушку школу, која је прилично добра и одговара својој намени” (Petrović 2001: 24, 26).

Све до српско-турских ратова 1876-1878. године, Пећка женска школа, као и све друге школе у Турској добијале су књиге бесплатно. Обично су их преносили учитељи, поједини чланови црквено-школских општина. Нарочито заслуге имају трговци мештани, који су са својом робом узгред преносили и школске ствари. Како наводи Микић, „познати трговцибили су: Риста Андрић, Јаћим Павловић и Филип Николић”. (Mikić 1971: 101). Између Србије и ових крајева прекинуле су се овакве везе за време босанско-херцеговачког устанка и ратова 1876-1878, па су књиге достављане преко руских конзулата у Призрену и Скадру, а извесно време и новчана помоћ. (Mikić 1971: 101).

Школске 1896/97. године, у мушкој основној школи у Пећи радили су учитељи:

Димитрије Петровић у 1. разреду, родом из Пећи, где је завршио стару основну школу. Од општине прима месечно 250 гроша, додатак 400. (према Simić 2021)

Цветко Стаматовић у 2. и 3. разреду, родом из села Лоћана, близу манастира Високих Дечана. Завршио је Богословију у Призрену и скраћени педагошки курс у Београду, ради као учитељ осам година. Систематична му је плата 720, а општински додатак на име квартира и огрева 70 гроша месечно.

Филип Томић у 4. разреду, родом из Берана. Завршио је Богословију у Београду, ради као учитељ три године. Плата му је систематична 1000, а општински додатак 70 гроша. (Исто)

У женској основној школи радиле су учитељице:

Лепосава Томићка у 1. и 2. разреду, родом из Србије. Завршила је Вишу женску школу у Београду, ради као учитељица три године. Плата јој је 800, а општински додатак 70 гроша.

Даница Котарчевићка у 3. и 4. разреду, родом из Србије. Завршила је Вишу женску школу у Београду, ради као учитељица шест година. Плата јој је 720, а општински додатак 720 гроша.

Испити у школама су држани: у 1. и 2. разреду женске школе 24. јуна пре подне, а у 3. и 4. разреду 24. јуна после подне. У 1, 2. и 3. разреду мушке школе 25. јуна пре подне, а у 4. разреду истог дана после подне. (према Simić 2021)

У мушкој основној школи почетком школске године уписано је било:

У 1. разред 29 ученика, напустио 1, полагаало 28.

У 2. разред 32 ученика, напустило 5, полагаало 27.

У 3. разред 36 ученика, напустило 6, полагаало 30.

У 4. разред 41 ученик, напустило 13, полагаало 28.

Укупно: уписаних 138, напустило 25, полагаало 113.

У почетку школске године у женску основну школу било је уписано:

У 1. разред 33 ученица, напустило 14, полагаало 19.

У 2. разред 17 ученица, напустило 3, полагаало 14.

У 3. разред 14 ученица, напустила 1, полагаало 13.

Укупно уписаних 74, напустило 19, полагало 55. (према Simić 2021)

У Пећким мушким и женским основним школама настава је више пута преко године прекидана, услед временских непогода (поплава), као и због прославе барјама (мали и велики), у свим разредима од 27. октобра до 13. новембра. С обзиром на ограничена материјална средства, школа располаже потребним средствима за рад, од којих поседује: мапу балканског полуострва, руску рачунаљку и глобус. Школска зграда у Пећи је добро очувана и урађена је по свим грађевинским и хигијенским прописима. Распоред соба је правилно искоришћен и на први поглед оставља пријатан утисак. Зграда је на једном спрату, а пред саму школску зграду простире се доста велика башта. (према Simić 2021)

С обзиром на то да је у другом и трећем разреду број ђака био велики, дисциплина јако лоша, немогућност једног учитеља да успешно реализује наставу, послата је молба Пећкој општини да одобри четвртог учитеља, који ће у исто време предавати турски језик (зато што се од Турака нико не прима). Као други разлог, наводе се честе примедбе, како се у Пећким српским школама не предаје турски језик, па би се решењем овог проблема и општина и народ ослободили честих критика. За одобрење четвртог разреда, Општина се обавезује да повећа број ђака, јер је то до сада било немогуће за једног учитеља који има два разреда. (према Simić 2021).

Што се тиче рада учитеља и обављања своје професионалне дужности, постоји мишљење у народу, да учитељи старијих разреда боље обављају свој посао и боље преносе знање ученицима од учитеља млађих разреда, којима недостаје искуство и ауторитет. Да би се овакво погрешно мишљење искоренило најбоље је да учитељи прате своје ученике кроз све разреде. Тиме би се ослободили једне врло неугодне ситуације у оцењивању рада појединих учитеља, јер за незнање и неспремност деце, учитељи обично криве свог предходника. (ово се мора веровати све дотле док не буде стална ревизија). Овакав начин рада, много би олакшао и ревизорски посао. (према Simić 2021). Ово алтернирање ђака кроз све разреде је значајно, јер један учитељ добро проучи и

утврди припрему за све разреде, извежба са свим разредима и само тако ће му бити лакше када се премести по мањим варошицама и селима, где је дворазредна или четвороразредна школа. Гледано са педагошког аспекта, алтернирање ђака кроз све разреде, је тим пре оправдано, јер се између способног и доброг учитеља и ученика одржава трајна духовна веза. (према Simić 2021). Учитељ ће том приликом свестрано и потпуно упознати индивидуалност ученика и наставу прилагодити њима. Због великих промена у раду, овај начин је интересантан за учитеље и може се позитивно одразити на школски и наставни систем.

ШКОЛА У БЕЛОМ ПОЉУ

Бело Поље, једино чисто српско село опстало је близу Пећи. Бело Поље има 60 српских домова, а ни један арнаутски. Удаљено је од вароши Пећи неколико километара, на јужној страни на путу за Ђаковицу и Призрен. Имају цркве које је подигла једна чланица руске царске породице. Црква је требала да се сагради много већа, али нису дозволили Турци. Срби нису смели ничим да се истичу, све што је српско морало је бити незнатно.

„Поред основне школе, Срби у Пећи имају књижницу св. Василија и своју читаоницу. Имају школско друштво које помаже школу, имају соколско друштво и друштво за помагање сиротиње. Као у Призрену и Гњилану под тајним именом имају српски новчани завод под називом *Завод цвете богоматере чудотворне иконе у Пећи*. А то је завод за привредно унапређење, штедњу и међусобно помагање. Имају и друштво св. Саве по форми друштва св. Саве у Србији. На народној основи организовани су њихови еснафи. Имају 18 еснафа. Сви еснафи су организовани у један општи српски еснаф. Та заједница, организација им је помогла да одрже српску свест и да се једно другом у невољи нађу”. (Томић 1999: 190).

Сељани Бело-пољски, одавно су осећали потребу за својом школом, јер без основног знања деца пропадају, не образују се и не васпитавају, а самим тим и црква без учитеља певача не може адекватно да служи, иако имају свог пароха. Да би овој невољи стали на крај, сељани су отпочели зидање

школске зграде, али пошто су сиромашног стања, а уједно и забринути да ли ће добити учитеља, озидали су само један бој и на томе је остало. Али у поменутом селу налази се једна кућа, која би се привремено могла употребити за школу, док се не би општинска зграда довршила. Број ђака био би најмање 30, осим деце из села Лубанића, која би похађала школу, јер им је свега пола сата удаљена. (према Simić 2021)

Сељани желе за учитеља Ђорђа Јовановића из Белог Поља, који је учио две ипо године Призренску богословију, али је морао због сиромашног стања да је напусти. Злогласни дечански архимандрит Јоаникије, умногоме је сметао Ђорђу Јовановићу, када је хтео да прими свештенички чин. Када би школа једном стекла право грађанства, Ђорђе Јовановић би се могао запопити, а на његово место би се поставио учитељ са бољим квалификацијама. Угледни Срби у Пећи, као и намесник манастира Пећке Патријаршије молили су се за отварање школе у Белом Пољу. За отварање школе био је сагласан и ректор Призренске богословије Стеван Димитријевић. У скоро заборављеном крају проређеног српства, отварањем школе створила би се још једна културна станица. (У целој великој Пећкој нахији, сем вароши, постоје две школе у Бањи и Гораждевцу, у Дечанима је архимандрит Јоаникије растерао ђаке још пре две године). Да се спречи отварање храма просвете у овом селу, за којим сељани као доказани родољуби толико жуде, разлози штедње или ма који други никада не могу бити оправдани. (према Simić 2021). Ако би се томе успротивили, постојала би могућност, да се обрате Црној Гори, која би им радо послала и два учитеља, пошто је црногорска влада у новије доба почела да шири своју пропаганду у правцу Белог Дрима и на југ ка његовом утоку. То никако не би српска влада смела допустити, јер би бојазан били и за Дечане. Како би започету зграду за основну школу завршили, становници Белог Поља послали су молбу, да им се новчано помогне. Како је за учитеља постављен Ђорђе Јовановић, буџетом за 1901. годину, са платом од 480. динара годишње, не треба му плату никако издавати, пре него што почне са радом. За прво тромесечје може да му се изда 160 динара, а остатак до септембра, да остане као уштеда, која ће се искористити за

зидање зграде. Одбор моли да се ово одобрење пошаље, и нареди ректору Призренске богословије, да суму изда школској општини, што ће бити довољно за завршетак зграде и набавку основних наставних потреба²³.

БЕЛОПОЉСКА ШКОЛА КОД ПЕЋИ СА ДВА РАЗРЕДА
(први и четврти)

У школи је почетком 1897. године било уписано у 1. разред 10 и у 4. разред 8 ученика. У току године је отишло 2 ученика, а на испиту се пријавило 16 ученика. Учитељ је био Сима Шуговић. У оба разреда су сви предмети са малим изузетком разрађени према наставном плану и програму у довољној мери. Учитељ је инсистирао на логичком закључивању, разумевању, редовним предавањима, мада је често при предавању рачуна у 1. и 4. разреду у основној настави правио грешке. (према Simić 2021). Недовољно примера и очигледности, као ни правог рационалног и стварног објашњења није било у његовим рачунским радовима, што се негативно одражавало на развој моћи ученика. Остали предмети су добро обрађени, постигнут је врло добар успех код ђака, јер се придржавао методичких упутстава. Школа нема готово никакавих средстава за очигледну наставу, што наставу чини апстрактном и конкретном. Потребна су многа средства и то: карта Балканског полуострва, рачунаљка за 1. и 2. разред, словарица, слике човека и делова човечјег тела. Ученичка посећивања школе била су махом неуредна, и то због болести, лошег времена, лошег материјалног стања. (према Simić 2021). Успех ученика, као и рад самог учитеља оцењен је врло добар, а рад и чистоћа примерни. Казне за одржавање школског реда биле су врло обичне. Прекида у школском раду није било. Школска предавања су текла редовно и трајала у оба разреда по 5 часова дневно. Школска зграда није у најбољем реду, зато би требало што пре добити дозволу да се новозапочета школа подигне. Захваљујући црквено школској општини, као и свештенику и учитељу, хигијена у цркви и у школи је

²³АС, МИД, ППО, 1901, ред 574, Призрен, 15. фебруар 1901.

задовољавајућа. Да би се пружила помоћ сиромашним суседима, општинама је дата препорука, да одрже добре односе са суседима других вера, да се здруже у економском погледу и да стварају заједнице у погледу пољске привреде (према Simić 2021).

У току две године осетан број ђака је опао, а раније за време учитељевања у овој школи Станимира Силамировића, који је по потреби из Белог Поља премештен, био је два пута већи број ђака, зато Симу из Белог Поља треба преместити, а Станимира послати у ово место, јер је оставио добре успомене и код народа и код деце, а и жеља је мештана из Белог поља да се Станимир врати у ово место.²⁴

ГОРАЖДЕВАЧКА ШКОЛА

Сматра се да је школа у Гораждевцу основана и почела са радом 1898, када је у Гораждевцу било око педесет српских домова. Гораждевчани су тада као чивчије обрађивали земљу Шешифар-бега Махмутбеговића из Пећи, а он је, ценећи их као добре људе и ратаре, дао сагласност да се отвори школа. Видећи и свој интерес, бег је помогао да се ова школа одржи и у мучним ситуацијама када су учитељи других школа у Метохији били принуђени да беже због зулума окупатора, бегова и њихових измећара. Биле су тада тешке прилике у овом селу, где 1907. житељи Гораждевца једва одбранише школу од пожара. „Сматра се да је школа отпочела рад са осамнаест ученика, а ученица тада није било. Као учитељи у првој деценији рада школе помињу се: Миловановић из Пећи, Рајко Урошевић из околине Призрена и поп Миливоје Милетић, уједно парох гораждевачки” (Spomenica 2000: 15).

Испит је у школи одржан 13. маја 1907. Свештеник Миливоје Милетић, био је учитељ у школи. У први разред је у почетку школске године било уписано 5, у други 4 и у четврти разред 6 ученица. Укупно 15 ученика. У току године је отишло 3 ученика, а на испиту је присуствовало 12 ученика. (према Simić 2021). Иако је био почетник, учитељ је настојао да предавања буду колико је могуће разумљива и редовна, али с

²⁴АС, МИД, ППО, 1907, ред 1721, Пећ, 17. јуни 1907.

обзиром а месне прилике и двоструке дужности које је имао као свештеник и учитељ, успео је да програм реализује до краја. Самосталност и заинтересованост код ученика је била присутна, при чему је учитељ обраћао доста пажње схватању дечјег духа. Његов главни циљ је био да деца постигну жељени успех, зато је настојао да предмети са теоријског, методичког и практичног гледишта буду разрађени у довољном обиму и обрађени по наставном плану и програму. Једине примедбе које се могу навести, односе се на веронауку. (према Simić 2021). Учитељ је опширно предавао, тако да настава није одговарала васпитним начелима савремене науке за основну наставу. Није довољно да оно што се предаје буде само речима разумљиво, већ се мора тежити истинитом разумевању унутрашње, душевно развијене личности. Зато се захтевају извесне поступности у излагању наставне грађе, које се учитељ није придржавао при предавању предмета. Остале предмете је добро разрадио, јер се придржавао методичких упуштава. Посебно је обрађен српски језик и рачун, тако да су сва предавања из ових предмета одговарала васпитним начелима и пријемчивости дечјег духа. Учитељ је био јако виспрен и сналажљив у раду са ученицима, често је и сам стварао наставна средства помоћу којих је успешно изводио наставу, јер истих није имао на располагању. Од наставних средстава школи су преко биле потребне: рачуналке за 1. и 2. разред, карта балканског полуострва, слике човека и делова човечијег тела, словарица. (према Simić 2021). Ученичка посећивања школе била су неуредна, због лошег материјалног стања ученика, неадекватних временских прилика, разних болести. Поред свих отежаних околности и услова, рад учитеља је оцењен као врло добар, јер се трудио, залагао и борио да пренесе образовање на децу, да стекну радне навике и да буду чисти и уредни. Школска предавања су текла редовно и трајала по 5 часова дневно. С обзиром да је учитељ и свештеник у исто време, због парохијске дужности, настава је у току године више пута прекидана. Да би се настава реализовала у адекватним условима, прво би требало обновити школу и цркву, јер нису у најбољем стању. Велики проблем су финансијска средства које општина не поседује, па

је неопходно одредити буџет за ову сврху. Уколико се финансијска средства не обезбеде, треба сачекати извесно време да општина дође до пара и тада отпочети обнову цркве и школе. Црквено школска књига прихода и расхода потпуно је исправна, у цркви су хигијенски услови задовољавајући, што служи за част једном учитељу. (према Simić 2021). Његов рад и као учитељ и као свештеник заслужује сваку похвалу и поштовање и може послужити за углед многим учитељима и свештеницима. Општини се препоручује да гаји добре односе са суседима других вера, да стварају заједнице у погледу пољске привреде и економије, да се здруже у економском погледу, како би могли помоћи сиромашнијим и слабијим суседима, као и онима који су у повољнијој ситуацији.

ЛИТЕРАТУРА

- Bojović, B. (1979). *Metohija*. Priština: Jedinstvo.
- Čanović, S. (1969). Školstvo i nastava u Srba na Kosovu u drugoj polovini 19. veka i odnosi i veze sa Srbijom. U: *Zbornik Filozofskog fakulteta*. (192–196). Priština: Filozofski fakultet.
- Đilas, J. (2000). *Srpske škole na Kosovu i Metohiji od Nemanjića do 1912. godine*. Priština: Institut za srpsku kulturu.
- Mikić, Đ. (1971). Izdržavanje ženske škole u Peći u 19. veku. *Nastava i vaspitanje*, broj(1). 101.
- Nedeljković, S. (1996). Prosvetna delatnost Srbije usmerena na otvaranju novih škola u kosovskom vilajetu od 1871. do 1908. godine. *Univerzitetska misao*, 3, 1–4, 43–44.
- Nedeljković, S. (1998). Otvaranje srpskih škola u Staroj Srbiji od 1903. do 1908. godine. *Učitelj*, 16, 76–77.
- Nedeljković, S. (2000). Položaj srpskih škola u Staroj Srbiji početkom 20. veka. *Učitelj*, 18, 70 (4), 86.
- Petrović, D. (2001). *Varoš Peć*. Leposavić: Dom kulture Sveti Sava.
- Simić, M. (2021). Srpsko školstvo na Kosovu i Metohiji u periodu od 1878. do 1912. godine. Doktorski rad. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet, Univerziteta u Prištini – Kosovskoj Mitrovici.
- Spomenica sto godina škole Goraždevac 1898–1998*. (2000): Goraždevac: Osnovna škola „Janko Jovićević”.
- Tomić, J. (1999). *Rat na Kosovu i Staroj Srbiji 1912. godine*. Biblioteka Belet.

ИЗБОРИ

Arhiv Srbije, Ministarstvo inostranih dela, Prosvetno-političko odeljenje.

THE WORK OF SERBIAN SCHOOLS IN PEĆ AND ITS
SURROUNDINGS FROM THE BEGINNING UNTIL 1907

***Summary:** Pedagogical life in Kosovo and Metohija took place under specific and unsettled political, economic and cultural conditions. However, starting from the point of view that the education system in Kosovo and Metohija was conditioned by the great inherited cultural and educational backwardness and the ethnic diversity of the population, the efforts of the educational policy are focused both on the development of the school network, the improvement of education, literacy, school education, as well as on drawing out the population from centuries of cultural and educational backwardness. Starting from this point of view, the basic task and content of the work is dedicated to the treatment of the problems of schooling and education in Peć and its surroundings from its beginning until 1907, which mainly related to a limited number of Serbian schools and education that was one-sided in its content. The emphasis was on a more detailed analysis of teaching work, attendance, number of pupils, teaching staff, conditions in which the educational process was carried out. The subject of the research is to open up many life questions, both questions about the development of education, and about the development of this region, which is somewhat neglected. One of the subjects of the research was to save the development of schooling from insidious and fatal oblivion as a source of preservation and development of the national and cultural identity of a people, guardian and promoter of civilizational achievements, universal and humanistic values.*

***Key words:** school system, educational system, teaching staff, pupils, attending classes.*